

Æjgátságájdahthem familja kultuvra ja kontevsta vuoksjuj

Guoradallamvædtsak man vuodo I «Cultural Formulation Interview (CFI)» DSM-V

Ávddánahtám ja almodam
Sáme nasjávnašasj máhtudakdievnastus –
psyhkalasj varresvuodasuoddjim
ja gárevsælgga (SÁNAM)
Sáme klinihkka, Finnmarkssykehuset HF,
Kárásjjáhká

SÁNAM
AG
KS

SISADNO

SÁGÁJDAHTTEMA BIRRA	3
.....	
KAPIHTAL 1: GÁKTU FAMILLJA GÁSSJELISVUODAJT GÁVVIT	4
.....	
KAPIHTAL 2: GÁKTU FAMILLJA GÁSSJELISVUODAJT TJIELGGI	5
.....	
KAPIHTAL 3: DOARJJA JA STRESSORA	6
.....	
KAPIHTAL 4: RIJBBAM JA VIEHKEV ÁHTSÁT	7
.....	
KAPIHTAL 5: MAN ÁJNAS FAMILLJA LA	8-9
.....	
KAPIHTAL 6: GIELLA JA MAKKIR KULTUVRRAJ GULLU	10-11
.....	
KAPIHTAL 7: PASIÆNNTA – GIEHTADALLE AKTIJVUOHTA	12
.....	

Klinikkára ja dutke bessi dáv guoradallamvædtsagav moattedit pasientajda adnon váni loabev gatjádimes SÁNAM:is. SÁNAM:in la gal copyright ja jus sihtabihtit vædtsagav ietjá aktijvuodajn adnet de válldit aktijvuodav mijájn.

Gáktu mijájt jávsá:

SANKS (Samisk Nasjonal Kompetansetjeneste – psykisk Helsevern og rus),
Postboks 4, 9735 Karasjok; sanks-postmottak@finnmarkssykehuset.no.

Gej guládallat:

Frøydis Nilsen, bajep dálkudiddje, avtadakoajvve, BUP-SANKS;
froydis.nilsen@finnmarkssykehuset.no
Cecilie Javo, dr.med., bajep dálkudiddje FoU-SANKS;
anne.cecilie.javo@finnmarkssykehuset.no

SÁGÁJDAHTTEMA BIRRA

Juohkka ulmutja kultuvrraduogátjin la merkadus dasi gáktu tjielggi ja giehtadallá skihpudagáv, masi viehkev áhtsá ja gæssta viehkev ánot. Dát æjgátságájdahthem la ságájdahthem gánná kultuvrra ja kontæksta dættoduvvá, ja máhttá duola degu aneduvvat mánáj- ja nuorajpsykiatrijjan. La ájnnsat hábbmiduvvam sáme pasientajt ja ietjá pasientajt guoradalátjit ma tjerdalasj unnepláhkuj gulluji ja dav li dahkam SÁNAM-MNP, Sáme klinihkka, Finnmárko skihppijvieson. Ságájdahthem vuolggá Kultuvrraságájdahthemis (KFI) mij gullu rijkajgasskasasj diagnávssávuogádahkaj DSM-V. Ságájdahthembagádus gávnnu sihke sámejelaajda ja dárogiellaj.

Ságájdahthemav máhttá tjadádit avtan ságájdahthemis jali juohket moatte ságastallamijda. Duola degu SÁNAM MNP:n nágin gatjálvisá gatjáduvvi vuostasj ságastallamin, ietjá gatjálvisá gatjáduvvi anamnesesisiváldemin, ja gatjálvisá ma familljadilev gávvidi kárttiduvvi goalmát ságastallamin.

Mujte val dát la bielle mudduj strukturieriduvvam ságájdahthem ij gatjálvissjebmá. Dát merkaj ságastallam galgaluluj nav luondulasj gá máhttelis ja giehtadalle ij dárbahtta gatjálvisájt gatjádít mañjálakkoj dagu sjiemán ávddán báhti. Gatjálvisá li miejnniduvvam bagádiddjen, nav vaj giehtadalle máhttá gatjálvisájt hiebadit aktugasj familljaj. Gá la dárbbbo de bierri tjuovvolimgatjálvisájt gatjádít.

Ájnas la giehtadalle subtsas æjgádijda ságájdahthemav ulme birra ávddál gá ságájdahthem álggá. Subtsasta aj oanegattjat tiemáj birra ávddál juohkka kapihttala. Vuollelin la oajjvadás dasi majt máhttá æjgádijda subtsastit. Dasi duodden la juohkka kapihttalain oahpestiddje giehtadalláj, gánná tiemá ulmme ja vuodo tjielggiduvvá.

(**MUJTE:** Æjgátságastallamij máhttá akta æjgát jali goappátja æjgáda sæbrrat. Gatjálvisájt tjuodtju “dáj”, dábálamos la goappátja æjgáda libá ságastallamin. Báhko GÁSSJELISVUODA mij álu gærddoduvvá gatjálvisájt máhttá lánuduvvat bágunj mij máná gássjelisvuodav jali vuosedimsiváv tjielggi).

Oajjvadás gáktu máhttá ságájdahthemav ávddánbuktet æjgádijda:

Uddni galggap ságastallat gáktu máná kultuvrraduogásj galgaluluj ávddán boahdet. Giehtadalle dárbahtta pasienta kultuvrraduogátjav dádjadit ja gáktu birás vájkkut gássjelisvuodajda. Ságájdahthem galggá ávddán válldet gáktu dij familljan tjielggibihhtit máná gássjelisvuodajt, jus lihpit viehkev áhtsám ávddála, gáktu lihpit gæhttjalam gássjelisvuodajt háldadit, ja jus kultuvrraduogásj ja birás li vájkkudam.

KAPIHTAL 1:

GÅKTU FAMILLJA GÁSSJELISVUODAJT GÁVVIT

Bagádus giehtadalláj

Ulmme dájna moduvlajn la æjgádijt oadtjot tjielggit gássjelisvuodajt, man duodalasj gássjelisvuoda li, majt ájádalli MNP viehke birra ja gáktu subtsasti gássjelisvuodaj birra iehtjádijda sosiála værmádagán. Duogásj dájda gatjálvisájda la jut álu l pasientan ja vuosediddjen iesjguhtiklágásj vuojnno gássjelisvuohtaj ja vuosedime ájnasvuohtaj. Sierraláhkáj ájnas la æjgádij tjielggidusájt oadtjot gá famillja gullu unnepláhkokultuvrraj mij la ietjálágásj gá ienepláhkokultuvrra.

Gatjálvisá æjgádijda:

- Álgos sidáv dáj ietja subtsastihppe gáktu vásedihppe gássjelisvuodajt.
- Álu l iesjguhtiklágásj vuojnno gássjelisvuohtaj – duola degu man duodalasj gássjelisvuohta la. Le gus navti diján? Jus la, subtsastihppe.
- Guorrasin gus gájka familjan aktijvuodav válldet MNP:ajn? Jus ettjin, subtsastihppe.
- Vájjkudi gus gássjelisvuoda iehtjádijda familjan? Jus juo, gáktu?
- Mij dunnuv ienemusát vájvet gássjelisvuodaj?
- Majt mánájgárgden/skávlán javlli gássjelisvuoda birra, ja man duodalasj la dát sijá mielas?
- Æjgáda tjielggiji gássjelisvuodajt iesjguhtik láhkáj iehtjádijda familjan ja rádnajda. Gáktu bruvkkubihte dáj máná gássjelisvuodajt tjielggit iehtjádijda?

KAPIHTAL 2:

GÅKTU FAMILLJA GÁSSJELISVUODAJT TJIELGGI

Bagádus giehtadalláj

Ulmme dájna moduvlajn la oadtjot æjgádij tjielggidusájt gássjelisvuohtaj. Dá máhtti liehket ietjálágátja gá gáktu iehtjáda familjan, skávlån ja lahka birrasin dádjadi gássjelisvuodajt. Mujte æjgáda máhtti moattev siváv subtsas-tit. Nágina soajtti miejnnit jut gássjelisvuoda báhti dassta gá juonga bahá l dáhpáduvvam sijá iellemin, ahte muhtem ietjes la gássjelisvuodajt biedjam familjjaj, rubbmelasj skihpudagá diehti, slevtan la, jali jut dasi l vuojññalasj / eksistensalasj sivva jnv. Tjielggidus sivájda máhtta tjanáduvvam kultuvrraj ja soajttá ietjálágásj gá tjielggidus mij ávddån bohtá vuosediddje instánsa tjállusis. Ájnas la oadtjot ávddån æjgádij ja birrasa tjielggidusájt danen gá ihkap buorebut dádjat gássjelisvuodav ja gievrrot giehtadallamav aktan.

Gatjálvisá æjgáidja:

- Majt lihpe ietja ájadallam la tjielggidus máná gássjelisvuohtaj?
- Majt miejnni mánná ja majt miejnniji iehtjáda familjan tjielggidussan gássjelisvuohtaj?
- Na rádna ja ietjá ulmutja lahka birrasin?
- Majt skávlå/mánájåroj jáhkká la tjielggidussan gássjelisvuohtaj?

KAPIHTAL 3: DOARJJA JA STRESSORA

Bagádus giehtadalláj

Ulmme dájna modulajn la átsádit makkir sosiála/kultuvralasj kontevstan famillja viessu, makta birás doarjju familjav, ja makkir noade familjan li. Dákkár diedoj baktu máhttá gássjelisvuodajt biedjat stuorep kultuvralasj/sosiála kontækstaj.

Gatjálvisá æjgáidjda:

- Lihppe gus oadtjum viehkev iehtjádijs familjan jali rádnajs jali iehtjádijs váj dille vehi bárrán? Jus lihppe, makkir viehkev ja gæssta?
- Le gus familjan jali birrasin makkirak noade man diehti sjaddá låsebun gássjelisvuodaj rijbadit (buojk. gássjelisvuoda aktanårromin, økonomijjalasj gássjelisvuoda jali nuppástibme)? Jus li, makkir?
- Le gus mige mánájårruhin / skávlån jali máná ráddna birrasin mij gássjelisvuodajda vájkkut? Jus la, gåktu?

KAPIHTAL 4:

RIJBBAM JA VIEHKEV ÅHTSÁT

Bagádus giehtadalláj

Ulmme dájna moduvlajn la oadtjot ávdđán gáktu æjgáda gássjelisvuodaj rijbbaba. Gávnnuji moattelágásj rijbbamvuoge iesjguhtiklágásj kultuvra-jn. Gatjálvisá átsádi vásádusáj ávdep viehkis ja dálásj viehkes. Dát aj átsát makta l varresvuoda dievnastusájda jáksám ávdđála, gáktu kultuvrra ja giella máhtta hieredit guládallamav viehkkeapparáhtajn, guotto ja vuorddemusá viehkkeapparáhttaj, makta li viehkken, ja makta oadtju iehtjádijt lågátjit jali manná ristagis njunnjuttij ságajda (buojk. læstadiánalasj tjoaggulvisá njunnjutja).

Gatjálvisá æjgádijda:

- Gáktu lihppe ietja gæhttjalam gássjelisvuodajt háldadit?
- Lihppe gus ávdđála gæhttjalam viehkev åhtsát? Jus lihppe, makkir viehkev jali rádijt lihppe oadtjum?
- Le gus læhkám gássjel oadtjot viehkev mav dárbahtihppe (buojk. gå viehkkedi-evnastusán ij la giella jali kultuvrramáhtto?) Jus la, tjielggibihte.
- Lihppe gus aktijvuodav válldám iehtjádijn viehkkedi-evnastusá ålggolin – buojk. låhkkin, báhpajn jali iehtjádijn? Jus lihppe, makkir viehkev?
- Le gus åsso jali jáhkko ájnas dijá familljaj? Jus la, tjielggibihte.
- Makkir viehke jali giehtadallam lij ienemusát viehkken? Makkir ij lim viehkken?
- Dálla go lihppe diehki bohtám, makkir vuorddemusá li dunnun væhkkáj majt dáppe máhttebihtit oadtjot?
- Le gus makkirak ietjá viehke majt dáj jali iehtjáda (famillja, rádna, iehtjáda) miejnnibihte ihkap la didjij viehkken dálásj dilen? Jus la, tjielggi/tjielggibihte.

KAPIHTAL 5: MAN ÁJNAS FAMILLJA LA

Dánna máhttep
genogram
viehkkeræjdov
adnet ságastallamin
váj buorebut
familjjaj oahpás-
muvvap

Bagádus giehtadalláj

Ulmme dájna moduvlajn la familja struktuvrav átsádit, fábmogasskavuodav familjan, familja viessomvuogev ja familja sosiála værmádagáv.

Vijddásappot: rabásvuohta / tabu psykalasj vájvij birra, máná aktijvuoda ja tjanástagá iehtjádijda familjan, ja familja ressursajt. Gatjálvisá mánájbajedime birra li ájnasa váj máhttá familja kultuvralasj nármajt ja árvojt dádjadit. Modulán li gatjálvisá njuolgadusáj ja rutijnaj birra, bærrájgæhttjo vuoge ja hukso/lahkavuoha. Mañutjissaj galggaba æjgáda ájádallat gáktu sunnu bajedibme lij jus buohtastahttá gáktu ietja mánáv bajedibá. Dát vuoset makkir oase árbbedábálasj kultuvra bajedimes ájn li anon ja man láhkáj ádå guotto ja práksisa li adnuj boahtám.

Iehpenjuolggá bærrájgæhttjovuoge: Muhtem kultuvrajn, buojk. sáme kultuvran, aneduvvi iehpenjuolggá guládallamvuoge. Farra gá njuolggá javllat mánnáj majt galggá jali ij galga, de adni æjgáda iehpenjuolggá vuogijt váj ulmutjahttemav hiebadi. Dákkár iehpenjuolggá vuohke mij la aneduvvam sáme mánájbajedimen la “nárrideapmi”, ja dat vil aneduvvá váj mánná galggá aj dádjadit majt galggá/ij galga dahkat.

Gatjálvisá æjgádijda:

- Man stuorre l dijá familja? (bujk. aktugasj æjgát/ familja/ stuorafamilja/ beraj) (Mujte gatjádít ristaæjgádij birra, gájmij birra).
- Le gus mánná guorram nágin iehtjádav duv familjan?
- Le gus familja tjanádum vuodoæládusájda/ jali le læhkám tjanádum (bujk. ællobarggij, ednambarggij, guollimij jali tjoahkkeæládusájda)? Jus la, gáktu dát vájkkut familja viessomvuohkáj/ árggabæjvváj? Máhttá gus dát vájkkudit gássjelisvuohtaj, buorre/nievres láhkáj?
- Gáktu tjelggibihte familja sosiála værmádagáv? (fuolke, oahppása ja rádna).

Relasjávna ja tjanástagá familjan

- Lihppe gus máhttám ságastit gássjelisvuodaj birra iehtjádij familjan? Jus lihppe, gejna?
- Gáktu la dunnu mielas aktijvuohta dunnu ja máná gaskan? Na máná ja iehtjádij gaskan familjan?
- Gesi familjan la mánná ienemusát tjanádum dálla?

Familja ressursa

- Ma li familja gievras bieles?
- Ma li máná gievras bieles?

Bajedibme

- Gudi familjan válddi oasev bajedimes (buojk. áhko, ádjá, ristægáda, iehtjáda familjan) ja gáktu?
- Guhtimusj familjan mierret ienemusát máná bajedime badjel – la gus soames familjan gut mierret ienep gá iehtjáda?
- Li gus familjan rijdo jali semalasjvuohta máná bajedime hárráj? (buojk. semalasjvuohta iedne ja áhttje gaskan, berajbuolvaj gaskan sieradus).
- Gáktu li njuolgadusá ja rutijna mánnáj? (buojk. bárrámájge, oaddámmuddo, goassa galggá sisi boahdet, dáhtámasijinnaadno, dahkamusbarggam)?
- Moadda æjgáda ádi mánáj siegen. Gáktu dahkabihtit dijá familjan?
- Le gus mánán vissa dahkamusá majt galggá sijdan barggat (buojk. lanjáv rádjat, lihttebassamasijnav duobbmit), ja miejnnibihtte gus mánán galggi dahkamusá sijdan?
- Li gus dunnu bajedimen iesjuhtiklágásj gájbbádusá næjtsojda ja báhtjajda, jus li, makkir?
- Majt barggabihtte vaj mánná dunnuv jegat? (njuolgga vaj iehpenjuolgga vuoge, buojk. “nárrideapmi”. Mujte gatjádít ietjá vuogijt majt áhko/ádjá ja ietjá állessjattuga familjan adni).
- Majt bruvkkubihtte dahkat gá mánná ulmutjahttá gáktu æhppe dáhkida? (buojk. tjielggit, garrasit sáhkadit, isolierit/ “time out”, rubbmelasj stráffa).
- Gáktu jaskadihppe mánáv gá sujna l vájvve?
- Majt dahkabihtte máná siegen gá galggabihtit hávsskudallat?
- Álu rievddá bajedimvuohke buolvas buolvvaj. Le gus bajedibme majt ietja oattjojda vájkkudam gáktu bajedihppe dunnu mánáv? Jus la, tjielggibihtte.
- Majt ienemusát dættodihppe bajedimen ja mij la ulmme bajedimijn?

KAPIHTAL 6:

GIELLA JA MAKKIR KULTUVRRAJ GULLU

Bagádus giehtadalláj

Dát moduvla dættot æjgádij ja máná kultuvralasj identitiehtav ja galggá familja gielav ja kultuvrratjanástagáv kárttit. Ájnas la oadtjot ávddån vejulasj histåvråv dárojduhttemis ja vejulasj histåvrålasj trávmájt, ma soajtti æjgádijda ja sijá æjgátroallaj vájkkudam. Gáhkti val dálásj vásádusájt ma li nuppástibmáj ja givsedibmáj tjanádum ja gáktu dat vájkkut familljaj ja máná gássjelisvuodajda.

Gatjálvisá æjgádijda:

Familja giella- ja kultuvra tjanástahka

- Makkir gielav ságastihpit familjan? (tjuorggá lingogramav/giellakártav).
- La gus dunnun (æjgádijn) sæmmi, jali iesjguhtiklágásj tjerdalasj / kultuvralasj duogásj? Jus la iesjguhtiklágásj, merkaj gus dat majdik mánnáj? (buojk. makkir gielav vállji, sjihka ja árbbedábe, familja dájma)?
- Gáktu tjielggibihte tjanástagáv ietjada kultuvrraj?
- Lihpit gus vásedam badjelgæhttjamav jali ietjá negatijva dáhpádusájt kultuvralasj duogátja diehti? Positijva muossádime? Ihkap dá vásádusá li vájkkudam gássjelisvuohhtaj?

Máná giella ja identitehtta (guosská sáme familjajda, valla máhttá ietjá unneplágojda hiebadit)

- Le gus mánná sámegiellak vaj dárogiellak mánájárruhin/skávllán?
- Gáktu huksá mánájároj/skávllá máná sáme duogátjav?
- Dahkabihtte gus majdik ájnnsat váj máná sámegiella ávddán, mav?
- Dahkabihtte gus majdik nannitjit máná sáme tjanástagáv (buojk. árbbedábálasj biebmo, álggon liehket, bivddet, guollit, sáme biktasa/duoje)?
- Le gus mánná givsedimev jali álgodimev vásedam suv sáme duogátja diehti?

Histávrálasj trávmá ja nuppástibme (guosská sáme familjajda, valla máhttá ietjá unneplágojda hiebadit)

- Le gus dárojduhttempolitihkka dijá familljaj vájkkudam gá familja histávráv gehtjat (buojk. Internáhttavásádusá, tjerdalasj nuppástibme)?
- Jus la: La gus dát dunnu iellemij vájkkudam? (buojk. Internáhta iellem, boarkkanij gus aktijvuohta æjgádij, oappáj ja vieljaj jali ietjá lahka fuolkij).
- Le gus famillja vájvástuvvam doarrotrávmáj?
- Jus la: jáhkkebihtte gus dát la vájkkudam iesjárvvodábdduj jali psykalasj varresvuohtaj?

KAPIHTAL 7: PASIÆNNTA – GIEHTADALLE AKTIJVUOHTA

Bagádus giehtadalláj

Maŋemus moduvla ulmme l æjgádij muodev tjuovggit mij guosská giela ja kultuvralasj sieradusájda giehtadaládijn, ma máhtti giehtadallama luohtádussaj ja guládallamij vájkkudit. Æjgáda árvustalli makta maŋemus ságastallam lij ávkken.

Gatjálvisá æjgádijda:

- Muhttijn máhtta boastodádjadus tjuodtjelit pasienta ja giehtadalle gaskan jus li guovte lágásj kultuvrraduogátja jali vuorddemusá giehtadallamij li ietjá lágátja. Lihppe gus mårástam dan badjel, ja máhttepus dahkat juojddá ienep váj mánná luluj oadtjot dav giehtadallamav mav dunnu mielas dárba?
- Láhpan, máhttebihte gus giehttot gáktu vásedijda ságastallamav? Lij gus juoga mij lij gássjel jali juoga massta ij lim ávkke? Mij lij ienemusát viehkken?

SÁNAG
KS

KAPITTEL 7: PASIENT – BEHANDLER RELASJONEN

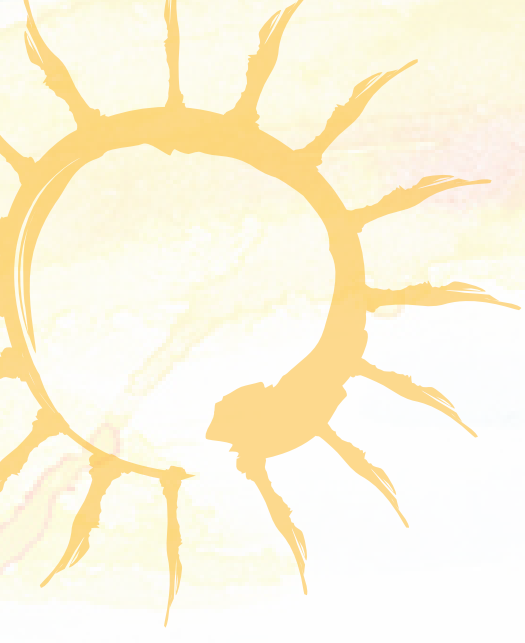
Guide til behandleren

Hensikten med denne siste modulen er å få fram mulige bekymringer hos foreldrene for språkbarrierer eller kulturelle forskjeller i behandlings-situasjonen, noe som kan underminere tilliten og kommunikasjonen i behandlingen. Samtalen avsluttes ved at foreldrene kan evaluere nytten.

Spørsmål til foreldrene:

- Noen ganger kan det oppstå misforståelser mellom pasient og behandler hvis de har ulik bakgrunn eller har forskjellige forventninger til behandlingen. Har dere vært bekymret for dette, og er det noe mer vi kan gjøre for å gi barnet den behandlingen dere mener han/hun trenger?
- Kan dere til slutt si litt om hvordan dere har opplevd denne samtalen? Var det noe dere syntes var vanskelig eller vært til lite hjelp? Hva var mest til hjelp?

46
KS
S
N
S

Historiske traumer og diskriminering (gjelder samiske familier, men kan tilpasses andre minoriteter)

- Har fornukskningspolitikken påvirket slekta deres når dere ser på familiehistorien (f.eks. tidligere internatferinger og etnisk diskriminering)?
- Hvis ja, har den påvirket deres egne liv (f.eks. internativ, forholdet til foreldre, søsken eller andre nære personer som er blitt brutt)?
- Har familien vært plaget av krigstrummer?
- Hvis ja, tror dere at det har hatt innvirkning på deres egen selvfølelse eller psykiske helse?

Barnets språk og identitet (gjelder samiske familier, men kan tilpasses andre minoriteter)

- Går barnet i samiskspråklig eller norskspråklig barnehage / skole?
- Hvordan blir barnets samiske bakgrunn ivaretatt på skolen / i barnehagen?
- Gjør dere noe spesielt for å styrke barnets samiske språk, ev. hva?
- Er det andre ting dere gjør for å styrke barnets tilhørighet til samisk kultur (f.eks. tradisjonell samisk mat, ferdes i naturen, jakt, fiske, samiske klær / samisk håndverk)?
- Har barnet opplevd mobbing eller utestenging på grunn av sin samiske bakgrunn?

- Hvilket språk snakker dere i familien? (Tegn ev. lingogram / språkkart).
- Har dere som foreldre samme, eller ulik kulturell bakgrunn? Hvis ulik, har dette noen betydning for barnet (f.eks. når det gjelder språkvalg, skikker og tradisjoner, familiens aktiviteter)?
- Hvordan vil dere beskrive tilknytningen dere har til egen (opprinnelses)kultur?
- Har dere opplevd diskriminering eller hatt andre negative opplevelser pga familiens kulturelle bakgrunn? Positive opplevelser? Kan slike opplevelser ha hatt noe å si for problemene?

Familiens språk og kulturelle tilhørighet

Spørsmål til foreldrene:

Denne modulen konsentrerer seg om foreldrenes og barnets kulturelle identitet og legger især vekt på å kartlegge familiens språk og kulturtilknytning. Det er også viktig å få fram om ev. tidligere forskningshistorie og mulige historiske traumer kan ha påvirket foreldrene i deres foreldrerolle. Vær også oppmerksom på ev. nåværende opplevelser av diskriminering og mobbing og deres innvirkning på familien og barnets problemer.

Guide til behandleren

SPRÅK OG KULTURTILHØRIGHET

KAPITTEL 6:

- Hva legger dere mest vekt på i oppdragelsen og hva vil dere si er målet med oppdragelsen?
- Oppdrar eget barn? Hvis ja, utdyp.
- Har oppdragelsen som dere fikk som barn påvirket hvordan dere i dag Ofte endres måten å oppdra på fra generasjon til generasjon.
- Hva gjør dere sammen med barnet når dere skal kose dere og ha det gøy?
- Hva gjør dere for å trøste barnet når det er lei seg?
- Hva gjør dere for å stoppe barnet dersom oppførselen er uakseptabel (f.eks. forklare, snakke strengt, isolere / "time out", fysisk straff)?
- Hva gjør dere for å få barnet til å gjøre det dere ønsker det skal gjøre? (direkte eller indirekte kontrollmetoder som f.eks. erting (samisk: «narriideapmi») osv. Husk også å spørre om det er andre kontrollmåter som besteforeldre og andre voksne i familien bruker).
- Har dere forskjellig krav til jenter og gutter i oppdragelsen i deres familie, ev. hvilke?
- Har barnet noen faste arbeidsoppgaver i huset (f.eks. rydde rommet, tømme oppvaskmaskinen), og synes dere at barn bør ha arbeidsoppgaver hjemme?
- Mange foreldre sover sammen med barna sine. Hvordan gjør dere det i deres familie?
- Hvordan er det med regler og rutiner for barnet (f.eks. rutiner for måltider, leggetid, innetid, bruk av data, leksearbeid)?
- Er det noen konflikter eller uenigheter i familien når det gjelder barneoppdragelsen? (f.eks. uenighet mellom foreldrene, forskjell mellom slektene).
- Hvem har mest å si i oppdragelsen av barnet - er det noen i familien som bestemmer mer enn andre?
- Hvem i familien er det som tar del i oppdragelsen av barnet (f.eks. besteforeldre, faddere, andre i familien eller utvidet familie) og hvordan?

Oppdragelse

- Hva er barnets sterke sider?
- Hva er familiens sterke sider?

Familiens ressurser

- Hvem i familien er barnet for tiden mest knyttet til?
- Hvordan vil dere beskrive forholdet mellom dere og barnet? Enn forholdet mellom barnet og andre familiemedlemmer?
- Har dere kunnet snakke med noen i familien om problemene? Hvis ja, med hvem?

Relasjoner og tilhørighet innad i familien

- Hvordan vil dere beskrive familiens sosiale nettverk (slekt, bekjente og venner)?
- Kan dette ha en innvirkning på problemene - positivt eller negativt? Hvis ja, hvordan påvirker dette levestandarden/hverdagslivet deres? fiske eller kombinasjonsnæringer?
- Har slekta deres tilknytning til en primærnærings som reindrift, jordbruk,
- Er det noen i familien som dere synes barnet likner på i atferd eller væremåte? slekt) (Husk å spørre om gudforeldre/faddere, navnebrotor/søster).
- Hvor mange er dere i familien? (enslig forsørger/kjernefamilie/storfamilie/

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å undersøke familiestruktur, maktforhold innad i familien, familiens levevei og familiens sosiale nettverk. Videre: åpenhet/tabu om psykiske problemer, barnets relasjoner og tilknytning til andre i familien, og familiens ressurser. Spørsmålene om barneoppdragelse er sentrale for å forstå familiens kulturelle normer og verdier. Modulen inkluderer spørsmål om bl.a regler og rutiner, kontrollmetoder, og omsorg / nærhet. Til slutt ber man foreldrene reflektere over egen oppdragelse kontra den den selv gir sitt barn, noe som vil kunne gi informasjon om hvilke sider ved kulturens tradisjonelle barneoppdragelse som fortsatt praktiseres og i hvilken grad nye holdninger og praksis har tatt over. Ad indirekte kontrollmetoder: I noen kulturer, f.eks. i den samiske, brukes ofte indirekte kommunikasjonsmåter. Istedenfor å si direkte til barnet hva det skal gjøre eller ikke gjøre, kan foreldre bruke indirekte måter å regulere atferden på. En slik indirekte metode som har vært benyttet i samisk barneoppdragelse, er «nåriddapmi!» som kan oversettes som «godmodig erting» og som får barnet til å forstå hva det bør gjøre / ikke gjøre uten at man sier det direkte.

Guide til behandleren

FAMILIENS BETYDNING

KAPITTEL 5:

Her kan vi få bedre oversikt ved å benytte genogram som hjelpemiddel i samtalen.

- Hvordan har dere selv forsøkt å håndtere problemene?
- Har dere forsøkt å få hjelp tidligere? Hvis ja, hvilken hjelp eller råd har dere fått?
- Har det vært vanskelig å få den hjelpen dere har hatt behov for (f.eks. pga manglende språk- eller kulturkompetanse fra behandlingstjenesten)? Hvis ja, beskriv.
- Har dere kontaktet andre utenfor hjelpeapparatet - f.eks. folk som dere vet kan hjelpe, eller presten, eller andre? Hvis ja, hvilken hjelp?
- Har religion eller tro betydning for dere og familien? Hvis ja, beskriv.
- Hvilke former for hjelp eller behandling opplevde dere som mest nyttige? Hvilke var ikke nyttige?
- Nå som dere har kommet hit, hvilke forventninger har dere til hjelpen dere kan få her?
- Er det noen annen form for hjelp som du / dere eller andre (familien, venner, andre) mener vil være nyttig for dere i den nåværende situasjonen? Hvis ja, beskriv.

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å få fram hvordan foreldrene mestrer problemene. Det finnes ulike mestringsmåter i ulike kulturer. Spørsmålene utforsker både tidligere og nåværende hjelpsøken, tilgang til helsetjenester, kulturelle og språklige barrierer i kontakten med hjelpeapparatet, holdning og forventninger til hjelpeapparatet, opplevd nytte, og bruk av tradisjonelle helbredere eller religiøse ledere (f.eks. forstander i en læstadiansk menighet).

Guide til behandleren

EGENMESTRING OG HJELPESØKEN

KAPITTEL 4:

- Har dere fått hjelp fra andre i familien eller fra venner eller andre som gjør at situasjonen blir lettere? Hvis ja, hvilken hjelp og fra hvem?
- Er det noen belastninger i familien eller i miljøet som gjør problemene vanskeligere å takle (f.eks. samlivsproblemer, økonomiske vansker eller diskriminering)? Hvis ja, hvilke?
- Er det noe i barnehagen / på skolen eller i barnets vennemiljø som påvirker problemene? Hvis ja, på hvilken måte?

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å undersøke hvilken sosial / kulturell kontekst familien lever i, på hvilken måte miljøet rundt er til støtte for dem, og hvilke belastninger som finnes. Gjennom slik informasjon vil problemene kunne settes inn i en større kulturell / sosial kontekst.

Guide til behandleren

STØTTE OG STRESSORER

KAPITTEL 3:

KAPITTEL 2: FAMILIENS FORKLARING PÅ PROBLEME

Guide til behandleren

Hensikten med denne modulen er å få fram foreldrenes forklaringer på problemene. Disse kan være forskjellige fra hvordan andre i familien, skolen og nærmiljøet forstår dem. Merk at foreldrene kan angst flere årsaker. Noen kan mene at problemene er et resultat av vonde ting som har skjedd i livet deres, at problemene er påført fra andre, at de skyldes en fysisk sykdom, ligger i slekta, eller har en åndelig / eksistensiell årsak, osv. Årsaksforklaringer kan være kulturelt betinget og kan skille seg fra forklaringen som framgår av skrevet til henvisende instans. Foreldrenes og omgivelsenes egne forklaringer er viktige å få fram fordi det kan bidra til en bedre forståelse av problemet og til en sterkere behandlingssallianse.

Spørsmål til foreldrene:

- Hva har dere selv tenkt kan være forklaringen på problemene?
- Hva mener barnet selv og andre i familien er forklaringen på problemene?
- Hva mener venner og andre i nærmiljøet?
- Hva mener barnehagen / skolen er forklaringen på problemene?

- Først vil jeg gjørne at dere beskriver problemene slik dere selv opplever dem.
- Ofte er det ulike meninger om et problem – for eksempel om hvor alvorlig det er. Er det slik hos dere? Hvis ja, utdyp.
- Var alle i familien enige om å få hjelp fra BUP? Hvis nei, utdyp.
- Påvirker problemene resten av familien? Hvis ja, hvordan?
- Hva plager dere mest når det gjelder problemene?
- Hvordan beskriver barnehagen / skolen problemene og hvor alvorlig mener de at de er?
- Foreldre forklarer ofte slike problemer litt forskjellig til andre i familien og til venner. Hvordan bruker dere å forklare barnets problemer til andre?

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å få fram hvordan foreldrene selv beskriver problemene, hvordan de opplever alvorlighetsgraden, hva de synes om å få hjelp fra BUP, og hvordan de presenterer problemene overfor sitt sosiale nettverk. Bakgrunnen for disse spørsmålene er at pasienter og henvisende instans ofte kan ha forskjellige syn på problemene og viktigheten av henvisningen. Især er det viktig å få tak i foreldrenes egne beskrivelser når familien kommer fra en minoritetskultur som er forskjellig fra majoritetskulturen.

Guide til behandleren

FAMILIENS EGEN PROBLEMBESKRIVELSE

KAPITTEL 1:

Forslag til presentasjon av intervjuet overfor foreldrene:

I dag skal vi ha en samtale som særskilt handler om barnets kulturbakgrunn. Som behandlere trenger vi å forstå kulturen til pasientene våre og hvordan miljøet virker inn på problemene. Samtalen vil dreie seg om hvordan dere som familie beskriver og forklarer barnets problemer, om dere har søkt hjelp tidligere, hvordan dere har forsøkt å håndtere problemene, og om kulturbakgrunn og miljø kan ha hatt en innvirkning.

Egen kulturbakgrunn har betydning for hvordan man forklarer og håndterer sykdom, hva man søker hjelp for og hvem man spør om hjelp. Dette foreldreintervjuet er et intervju der fokuset ligger på kultur og kontekst, til bruk i bl.a. barne- og ungdomspsykiatrien. Det er spesielt utarbeidet for utredning av samiske pasienter og andre pasienter fra etniske minoriteter og er utarbeidet av SANKS-BUP, Sami Klinikk, Finnmarkssykehuset. Det er videreutviklet fra *Kulturformuleringintervjuet (KFI)* i det internasjonale diagnostesystemet DSM-V. Denne intervjuviden finnes i både samisk, norsk og engelsk utgave.

Intervjuet kan tas som en enkelt samtale eller det kan deles opp i flere samtaler. Ved SANKS-BUP blir f.eks. spørsmålene ofte gjennomført ved at noen blir inkludert i første samtale, andre blir stilt i anamnesopptaket, mens spørsmål angående familieforhold kartlegges i en tredje samtale.

Merk at det er et delvis strukturert intervju og ikke et spørreskjema. Det betyr at samtalen bør være så naturlig som mulig og at behandleren ikke nødvendigvis må følge den foreslåtte spørsmålsrekkefølgen. Spørsmålene er veiledende, slik at behandleren kan tilpasse dem til den enkelte familie. Når det synes nødvendig, bør man stille oppfølgings spørsmål.

Det er viktig at behandleren informerer foreldrene om hensikten med intervjuet før selve intervjuet starter. Si også noe kort om temaet før hvert kapittel. Forslag til informasjon om intervjuet til foreldrene er gitt under.

I tillegg er det gitt guide til behandleren for hvert kapittel, med kort beskrivelse av hensikt og bakgrunn for temaet.

(MERK: Foreldresamtalen kan foregå med begge foreldre til stede eller med bare en av foreldrene. I spørsmålene under brukes ordet «DERE» med utgangspunkt i at begge foreldrene er til stede. Begrepet PROBLEME som gjenntas ofte i spørsmålene, kan byttes ut med ord som beskriver barnets problemer eller henvisningsgrunn).

INNHOLD

3	OM INTERVJUT
4	KAPITTEL 1: FAMILIENS EGEN PROBLEMBESKRIVELSE
5	KAPITTEL 2: FAMILIENS FORKLARING PÅ PROBLEME
6	KAPITTEL 3: STØTTE OG STRESSORER
7	KAPITTEL 4: EGENMESTRING OG HJELPESØKEN
8-9	KAPITTEL 5: FAMILIENS BETYDNING
10-11	KAPITTEL 6: SPRÅK OG KULTURTLIHLØRIGHET
12	KAPITTEL 7: PASIENT – BEHANDLER RELASJONEN

De tte utredningssverktøyet kan reproduseres uten tillatelse fra SANKS av klinikere og forskere til anvendelse på pasienter. SANKS forbeholder seg copyrriht og ved spørsmål om å benytte materialet i andre sammenhenger, vennligst kontakt SANKS.

Kontaktinformasjon: SANKS (Samisk Nasjonal Kompetansenstefeneste – psykisk Helsevern og rus), Postboks 4, 9735 Karasjok
sank-postmottak@finnmarkssykehuset.no.

Kontaktpersoner:

Frødis Nystad Nilsen, overlege, enhetsleder, BUP-SANKS;
Frødis.nilsen@finnmarkssykehuset.no
Cecilie Javo, dr.med, overlege FoU-SANKS;
anne.cecilie.javo@finnmarkssykehuset.no

Utviklet og utgitt av
Samisk nasjonal kompetansetjeneste –
psykisk helsevern og rus (SANKS)
Sámi klinihkka, Finnmarkssykehuset HF,
Karasjok

Foreldreintervju om familiens kultur og kontekst Et utredningsverktøy basert på Kulturformuleringsintervjuet (CFI) i DSM-V